

ἜΤΟΣ Γ' 1886

ἘΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1 ΙΟΥΝΙΟΥ

ἈΡΙΘ. 118

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

Προπληρωτέα

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι. . . . Δρ. 10

Ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. . . Φρ. χρ. 12

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

ΕΒΔΟΜΑΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΦΥΛΛΟΝ

ΓΡΑΦΕΙΟΝ «ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ»

Ἐν ὁδῷ Μουσῶν ἀριθ. 6.

Ἐκαστον φύλλον τιμᾶται
λεπτῶν 25.

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ

(ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ)

Α'
Μεσολόγγιον.

Υπὸ τὴν ἐποψιν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας οὐδὲν λόγου ἄξιον ἢ πόλις τοῦ Μεσολογγίου παρουσιάζει, ἂν δὲ καὶ ἐγνωρίζομεν ὅτι ἡ πόλις εἶναι νεωτάτη, ὑπὸ ἀλιέων τὸ πρῶτον πρὸ δύο περιπτῶν αἰώνων κτισθεῖσα, οὐχ ἦττον δὲ ἐθεωρήσαμεν ἄσκοπον τὴν ἐξέτασιν τοῦ τόπου, διότι ἐκ μεταφορᾶς, εἴτε πρὸς διάσωσιν ἐν καιρῷ τῆς δεινῆς πολιορκίας, εἴτε ἐξ ἄλλης αἰτίας, ἡδύνατο νὰ εὐρεθῶσι πολλὰ λόγου ἄξια χριστιανικὰ ἀντικείμενα.

Ἐν Μεσολογγίῳ ὑπάρχουσι τρεῖς ἐνοριακαὶ ἐκκλησίαι, ὁ ἅγιος Σπυρίδων, ὁ ἅγιος Παντελεήμων καὶ ἡ ἁγία Παρασκευή, ἡ αὐτὴ καὶ ἁγία Τριάς καλουμένη. Ἐκκλησίαι φέρουσαι θόλον ἔν τε Μεσολογγίῳ καὶ ἐν Ἀγρινίῳ εἶναι φαινόμενον σπάνιον· πᾶσαι αἱ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐκκλησίαι εἰσὶ συνήθως ἐπιμήκη τετραγώνια ἐπίπεδον στέγην φέροντα, τὰ ἄνω πλάγια ἄκρα τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος ψαλιδίζονται καὶ οὕτως ἡ ὀροφὴ παριστᾷ τὴν ἄσχημον μορφήν τετμημένου ἀετώματος, ἐνῶ ἂν ὑψοῦτο τὸ μέσον τῆς στέγης τῶν ναῶν, ὡς εἶναι ἡ ἐν Ἀθήναις Δυτικὴ ἐκκλησία, ἡδύνατο αἱ τρεῖς ἐκκλησίαι νὰ ἔχωσι τὸν ἀπλοῦν καὶ ὠραῖον ρυθμὸν τῶν εὐθυγραμμίων *Βασιλικῶν*.

Κατὰ κανόνα δὲ πᾶσαι αἱ ἐπίπεδοι αὐτὰ στέγαι ἐσωτερικῶς ἔχουσιν εἰσεχούσας κοιλότητας δίκην τροῦλλου, ἐν αἷς εἰκονίζεται ὁ Παντοκράτωρ. Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἔχων μῆκος 28,30 γ.μ. πλάτος 10, εἶναι ἐκκλησία λιθόκτιστος, ἔχουσα μίαν κόγχην πεντάπλευρον· τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στέγης εἶναι ἐπίχρυσον, τὸ δὲ ἐξωτερικὸν ταύτης ἐπίπεδον· εἰς

τὸν ἐσωτερικὸν δὲ καὶ ὅλον κύκλον εἰκονίζεται ὁ Παντοκράτωρ ἐλευθέρου τύπου ἀγιογραφίας ἀποκλίνοντος μᾶλλον πρὸς τὴν Ἰταλικὴν σχολήν. Ἡ χεὶρ τοῦ εὐλογούντος Παντοκράτορος ἐκφράζει ὅμως λίαν σαφῶς τὰ γράμματα ΙC. ΧC, ἃτινα ἀπαιτεῖ νὰ ἐκφράζη ἡ εὐλογοῦσα χεὶρ τοῦ αὐστηροῦ Βυζαντιακοῦ τύπου.

Τὸ εἰκονοστάσιον (τὸ κοινῶς τέμπλιον καλούμενον) εἶναι χονδρῶς ξυλογεγλυμμένον, αἱ δὲ εἰκόνες τούτου μέτρια ἔργα Ἰταλο-Βυζαντιακῆς ἀπομιμήσεως· ἡ ἐν τῷ ἱερῷ δὲ ἁγία τράπεζα μετ' εὐχαριστήσεως εἶδον ὅτι φυλάττει τὴν χρῆσιν τοῦ ἱεροῦ κιβωρίου τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

Ἀρχαῖαι εἰκόνες ἐν τῷ ναῷ τούτῳ εἰσὶν ὁ ἅγιος Χαράλαμπος καὶ ὁ ἅγιος Στέφανος, ὅστις κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον αἶρει τὸ ὑπὸ τῶν διακόνων ἐν καιρῷ τοῦ θυμιάματος διὰ τοῦ ἱεροῦ μανδηλίου τῶν διακόνων, αἰρόμενον κιβώτιον εἰς σχῆμα Ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν πλευράν τῆς Ἐκκλησίας ἄνω, εἶναι ἰδιόρρυθμος εἰκὼν «τοῦ ἁγίου Γερασίμου τοῦ νέου ἀσκητοῦ», ὅστις ἐν χερσὶ κρατεῖ εἰλητάριον, ἐφ' οὗ ἀναγινώσκομεν «Κύριε ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ»· φέρει δὲ σεμνὸν ἐπανωκαλύμματος· ὅπερ ἀσχημίζει τὴν εἰκόνα ταύτην εἶναι ἀναθηματικὴ ἐπαργύρωσις προσκρούουσα εἰς τὴν μοναχικὴν τοῦ ἀσκητοῦ σεμνότητα, ἣν ἐκ παντὸς τρόπου ἐζήτησε νὰ παραστήσῃ ὁ σεμνὸς τοῦ τεχνίτου χρωστήρ.

Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς μεγάλου τετραγώνου μήκους 16 γ. μ., πλάτ. 10,09 τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἐξ ἐνὸς μικροτέρου ἐπιμήκους τετραγώνου ἐν εἶδει μύακος, μήκους 4,45, πλάτους 6,51 ἐφ' οὗ ἐπὶ ἐπιδωδεκαγώνου τυμπάνου ὑψοῦται ὁ τροῦλλος, ὅφ' ὃν ὑπὸ κιβώριον καίται ἡ ἁγία τράπεζα. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη Ἐκκλησία ἐν Μεσολογγίῳ, ἥτις φέρει τροῦλλον, ἐκ τῆς κατασκευῆς ὅμως τοῦ τροῦλλου καὶ τοῦ τυμπάνου τούτου καὶ ἐξ ἐνὸς ὀκυροῦρου

τόξου, ὅπερ ἐν τῇ Μ. πλευρᾷ τοῦ ναοῦ εἶδομεν ἐντατειχισμένον, δίδοται ἡμῖν ὑπόνοια μὴ ποτε ὁ ναὸς οὗτος ἐχρησίμευσεν ὡς Μωαμεθανικὸν τέμενος.

Ἡ ἐπὶ τοῦ τέμπλου Θεοτόκος εἶναι ἡ Ἐλεούσα, εἰς μὲν τὴν πλαγιὰν θύραν τῆς προθέσεως εἰς φυσικὸν μέγεθος, εἰκονίζεται ὁ ἅγιος Βασίλειος, εἰς δὲ τὴν τοῦ διακονικοῦ ὁ ἅγ. Γρηγόριος, ὅπισθεν εἰς τὸ ἱερὸν ὑπάρχει δίθυρον, ἄνω δὲ τούτου στρογγύλη θυρίς, ἥτις ὑπενθυμίζει γοθικοῦ ναοῦ θυρίδα.

Ἁγία Παρασκευή. Μετὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἐπεσκέφθημεν τὸν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τὸν καὶ ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος τιμώμενον, μήκους 34 γ. μ., πλάτους δὲ 18.

Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι τρίκογχος, ἐκαστῆς κόγχης ἐχούσης ἐννέα πλευράς, ἡ στέγη κατὰ τὸν γενικὸν κανόνα εἶναι ἐπίπεδος, τὸ δὲ ἱερὸν βῆμα ὑψοῦται τοῦ λοιποῦ ναοῦ διὰ τριῶν μαρμαρίνων βαθμίδων, χωριζόμενον τοῦ λοιποῦ Ναοῦ διὰ ξυλογεγλυμμένου εἰκονοστασίου, ἀρκετὰ καλῆς τέχνης. Ὁ ἄμβων, κομφὸν ἔργον ξυλογλυπτικῆς τέχνης, ὃν κρατεῖ ἐπ' αὐτοῦ μέγας ἱπτάμενος ἀετός, ὡς καλλιτέχνημα θεωρούμενον, εἶναι ὠραῖον ἔργον, ἀνάρμοστον ὅμως διὰ τὸν σοβαρὸν σκοπὸν, ὃν ἔχει ἄμβων, ὁ καλλιτέχνης ἐζήτησεν ὅση αὐτῷ δύναμις, νὰ παραστήσῃ κομφὸν πιθίσκον ἢ γάστραν τὸν ἱεροκλήρικον ἢ τὸν εὐαγγελιζόμενον διάκονον ἄνθρωπον δίκην ἐνέχοντα, παριδὼν ὅλως τὸν σοβαρὸν σκοπὸν τοῦ ἱεροῦ ὀκρίβαντος, ἐκτὸς δὲ τούτου, δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὅψιν ὁ καλλισθητικὸς τῆς συμμετρίας λόγος, ὅτι τὸσον σμικρὸς ἄμβων χάνεται εἰς τὸσον εὐρύτατον χάος Ναοῦ.

Ἡ ἁγία Τράπεζα φέρει κιβώριον, ὅπισθεν δὲ ταύτης ὁ ὑπάρχων ξύλινος ἀρχιερατικὸς θρόνος ἀριστα διασώζει τὴν ἀρχικὴν ἐν ταῖς Βασιλικαῖς θέσιν τοῦ Ἀρχιερέως τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου (*confessu*).

Ἀριστερᾷ τοῦ Ναοῦ ὑπάρχει εἰκὼν «ὁ

ἅγιος Γεράσιμος ὁ νέος ἀσκητὴς», ὑποκάτω δὲ ταύτης διὰ τοῦ χρωστήρος γεγραμμένος ὁ βίος τοῦ ἁγίου, ὅτι ἐγεννήθη τῷ 1509 κλ., ἡ εἰκὼν αὐτὴ εἶναι ἔργον Δημητρίου Κεφαλλῆνος 1866. Ἐτέραν δὲ εἰκὼνα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐξωγράφησε «† χεῖρ Ἰλαρίωνος ἱερομονάχου καὶ Ἀγαπίου ἱεροδιακόνου, τῶν αὐταδέλφων ἐκ Σκοπέλου 1864 ἐν ἀγίῳ ὄρει Σεπτεμβρίου 26». Ταῦτα περὶ τῶν ἐν Μεσολογίῳ χριστιανικῶν Ναῶν.

Μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν καθιδρυμάτων τοῦ Μεσολογγίου δυνάμεθα ἴσως οὐχὶ ἀτόπως νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸ ἐκεῖσε Νοσοκομεῖον, ἱερὸν ἱδρυμα τῆς σεμνῆς ξυνωρίδος τῶν Χατζῆ Κώστα, οὗ τινος τὸ μὲν κάτω πάτωμα χρησιμεύει ὡς στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον, τὸ δ' ἄνω ὡς πολιτικόν, ὑπὸ τὴν συνετὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἡμερον διεύθυνσιν τοῦ γερμανοῦ ἱατροῦ κ. Ε. Νίδερ.

Ἄνω τῆς θύρας τοῦ σεμνοῦ τούτου καθιδρύματος ἀναγινώσκομεν:

ΙΔΡΥΜΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΧΑΤΖΗ ΚΩΣΤΑ

Ἄλλ' ὅταν ποιῆς δοχὴν κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς, καὶ μακάριος ἔσῃ ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι». Λουκ. ιδ'. 13. 14».

Ἐντὸς τοῦ νοσοκομείου ὑπάρχει καὶ μικρὸς ναῖσκος, ἔνθα ἀναγινώσκονται νεκρικαὶ καὶ ἕτεραι ἀκολουθίαι ἐκτὸς τῆς ἱερᾶς λειτουργίας.

Μεταξὺ τοῦ νοσοκομείου καὶ τοῦ ἐκεῖ στρατώνος, ἐν τῇ πλατείᾳ ὑπάρχει καὶ μικρὸν παρεκκλήσιον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἐν ᾧ ὁμῶς δὲν τελεῖται ἡ ἱερὰ λειτουργία.

Βεβαίως κατ' ἐξοχὴν ἱερὸς χώρος ἐν Μεσολογίῳ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ ἱερὸς χώρος τοῦ Ἡρώου, ἐν ᾧ οἱ τάφοι τοῦ λόρδου Βύρωνος, τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ τόσων ἄλλων τῆς ἐλευθερίας μαρτύρων! Λαμπρότερον νεκρικὸν ἐπίγραμμα δὲν ἡ-

δύναντο νὰ ἔχωσι αἱ ἁγίαι ἐκείνων ψυχαὶ τοῦ ἀπλοῦ ἐπιγράμματος, ὅπερ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπιτομείου τούτου ἀναγινώσκομεν

ΕΝ ΤΟΥΤῳ ΝΙΚΑ.

ΗΝΙΛΕΩΝΙΔΑΙ ΠΟΛΥΠΑΘΘΕΙΣ ΕΝΘΑ
ΚΕΟΝΤΑΙ

ΕΙΝΕΚ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΙΦΙ ΜΑΧΕΣΑΜΕΝΟΙ
Χ[Ρ]ΗΗΗΗΔΔΔΠΠΗ [1838.]

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ

Α

1822.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ

Β

1825

Βεβαίως ἄλλοι εἶναι πολλῶ ἡμῶν ἱκανώτεροι νὰ γράψωσιν ἐκτενέστερον καὶ ἐπαξίως τῆς μνήμης τῶν ἱερῶν τούτων μαρτύρων τῆς ἡμετέρας Πίστεως καὶ Πατρίδος ἡμεῖς περιοριζόμενοι εἰς τὸν κύκλον ἡμῶν ἀναφέρομεν ὅτι, ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τούτου χώρου, ὡς σεβαστὸς γέρον καὶ ἱερὸν τοῦ ἀγῶνος λείψανον, ὁ κ. Ἀθανάσιος Κάτσιας ἡμᾶς ἐπιτοπίως ἐπληροφόρησεν, ἀκριβῶς μεταξὺ τοῦ μνημείου τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ τάφου τοῦ Θ. Γρίβα ὑπῆρχον δύο χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, δεξιᾷ μὲν τοῦ τάφου Θ. Γρίβα ἡ Παναγία, ἑορταζούσα τὴν 15 Αὐγούστου, ἀριστερᾷ δὲ ὁ ἅγιος Νικόλαος ἀμφότεραι μεγάλαι καὶ εὐρεῖται ἐκκλησίαι, ὧν νῦν οὐδ' ἔχνος που ἀναφαίνεται.

Τὰς περὶ τὸ Μεσολόγγιον ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Τριάδος ἐπὶ τῆς ἡρωικῆς Κλείσεως τὸν ἅγιον Σώστην εἰς τὸ περίκλυτον Βασιλᾶδι καὶ τὸν ἅγιον Συμεῶνα, δυστυχῶς δὲν ἤδυνήθη νὰ ἴδω. Μόνον τὸν ἅγιον Δημήτριον εἶδον εἰς τὴν Βίγλαν ἐντελῶς ἡρειπωμένον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μὴ σωζομένων εἰ μὴ μόνον τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ μετὰ στρουγγύλης κόγχης. Ὡσαύτως ἐν τῇ περιοδείᾳ ἡμῶν ταύτῃ δὲν ἤδυνήθημεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὴν ἀρχαιοτέραν τοῦ Μεσολογγίου πόλιν τοῦ Αἰτωλικοῦ, ἐν ᾗ φημίζεται εἰς χρυσοκέντητος

Ἐπιτάφιος, ὃν, ὡς λέγουσιν ἐξηγόρασαν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ ἰσχυροῦ Τούρκου, ὅστις μετεχειρίζετο τοῦτον ὡς ὠραῖον ἐρίππιον.

Ταύτας τὰς παρατηρήσεις ἐποιήσαμεν ἐν Μεσολογίῳ δύο ἡμέρας ἐκεῖ διατρίψαντες, τῇ 19 Μαΐου καὶ 9 Ἰουνίου 1885.

Γ. ΛΑΜΠΑΚΗΣ

ΕΘΙΜΑ ΑΡΧΑΙΑ

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΝΥΝ ΕΛΛΗΣΙΝ

Ὡς τὰ τέκνα τὰς τῶν γονέων αὐτῶν φυσικὰς καὶ ἠθικὰς ιδιότητας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διασώζουσιν, οὕτω καὶ ὁ λαὸς ἔθνους τινὸς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ διατηρεῖ ἡθὴ καὶ ἔθιμα, ἐν οἷς οἰονεῖ ἐτράφη καὶ δι' ὧν ἡυξήθη. Πολλὰ δὲ τοῖς προγονικοῖς ὅμοια ἡθὴ καὶ ἔθιμα κατ' ἐκάστην παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ βλεπόμενα παρορῶνται, ὅθνεῖα τινα ἢ χυδαῖα νομιζόμενα ἐφ' ᾧ καὶ κινδυνεύουσι τέλεον νὰ ἀπόλωνται, καίπερ ὄντα ἀληθεῖς μαργαρίται καὶ εἰς κτᾶληψιν πολλῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν ἀπαντῶντων συντελοῦντα. Κινδυνεύουσι δὲ νὰ ἀπόλωνται, ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες, διὰ τε τὴν ἀδιαφορίαν τῶν λογίων πρὸς συλλογὴν αὐτῶν καὶ διὰ τὸν δίκην ἐφιάλτου εἰσδύντα καὶ ἡμῖν ἐξ Εὐρώπης ψευδῇ πολιτισμὸν καὶ τὰ ἐπεισκατὰ ἔθιμα, πρὸς ἃ λίαν ἐσμέν κεχηνότες.

Ἐνταῦθα μνημονεύομεν ἐθίμων τινῶν κοινῶν καὶ τοῖς προγόνοις ἡμῶν ὑπαρχόντων, ἐξ ὧν ἡλίου φανότερον ἀποδεικνύμεθα γνήσιοι ἀπόγονοι ἐκείνων ὄντες.

Παρ' ἀρχαίοις αἱ γυναῖκες τὰ δυσπνοῦντα βρέφη ἐβαυκαλῶν ἄδουσαι ᾄσματα, ἅτινα βαυκαλήματα (Ἡσυχ. καὶ Σουίδ. λ. βαυκαλᾶν Λουκιαν. Λεξιφ. 11) καὶ καταβαυκαλήσεις (Ἀθῆν. ΙΔ', σ. 618, ε'.) ἐκαλοῦντο, δι' ὧν βραδίως αὐτὰ κατ' ἐκοίμιζον ἅμα κινεῖν καὶ σείουσιν.